

Medvrstniško nasilje v luči ciljev trajnostnega razvoja

Alenka Gabrovec, višja svetovalka področja I, Zavod RS za šolstvo

Medvrstniško nasilje je kompleksen izziv družbe in je postalo osrednja tema različnih razprav in raziskav. Sestavni del medvrstniškega nasilja so zatiranje in ponavljajoča se, namerna ponižanja, ki imajo škodljive posledice tako za posameznika kot družbo. Prav tako pa ogrožajo cilje trajnostnega razvoja, ki so zasnovani kot globalni poziv k ukrepanju za odpravo neenakosti, zaščiti okolja, kakovostnemu izobraževanju in spodbujanju blaginje za vse ljudi. V vzgojno-izobraževalnih zavodih je količina odkritega medvrstniškega nasilja zgolj vrh »ledene gore«. Preprečevanje in zajezitev le-tega ni izziv zgolj zavodov, ampak celotne skupnosti. Le s sodelovanjem različnih deležnikov in celostnim pristopom se medvrstniško nasilje lahko zajezi.

Zdrav osebni razvoj je pravica vsakega otroka in je ključnega pomena za prihodnjo blaginjo vsake družbe. Noben otrok ne bi smel biti izpostavljen samovoljnemu nezakonitemu vmešavanju v njegovo zasebno življenje, družino, dom, nezakonitim napadom na njegovo telo, čast in ugled. Vsaj tako pravi *Konvencija o otrokovih pravicah* (1997). Ta »pravica« pa je načeta, ko je govora o medvrstniškem nasilju.

Otrok v razvoju je posebno ranljiv, a ravno izkušnje, ki jih otrok dobi v najzgodnejšem obdobju pomembno vplivajo na njegov nadaljnji osebni razvoj. Če je ta izkušnja negativna in/ali zaznamovana s travmami, otrok razvije negativen odnos do sebe in okolice. Posledice tega negativnega doživetja se lahko odražajo v različnih motnjah, neprimernem vedenju ali destruktivnem vedenju (Gostečnik 2016, 2023; Kompan Erzar 2019). Otrok tekom odraščanja v odgovorno odraslo osebo potrebuje oblikovano varno, spodbudno, spoštljivo in podporno okolje. Kar je predpostavljeno v ciljnih trajnostnega razvoja, predvsem v CTR 3: Zdravje in dobro počutje, CTR 4: Kakovostno izobraževanje, CTR 5: Enakost spolov in CTR 16: Mir, pravičnost in močne institucije (Bianchi in drugi 2023).

Medvrstniško nasilje je postalo pomemben družbeni izziv

Zadnja desetletja so zaznamovana s hitro preobrazbo družinskih in družbenih struktur, globalizacijo, podnebnimi spremembami, naravnimi pojavi, digitalizacijo, množičnimi migracijami, vse pogostejšimi in odmevnejšimi nasilnimi in kriminalnimi dejanji, različnimi politikami v imenu enakopravnosti ... kar močno vpliva na sedanje generacije. Medvrstniško nasilje kot odziv na družbeno dogajanje je postalo pomemben izziv in ima škodljive posledice tako za posameznika kot družbo in nenazadnje je tudi v neskladju s cilji

trajnostnega razvoja, ki so zasnovani kot globalni poziv k ukrepanju za odpravo neenakosti, zaščiti okolja in spodbujanju blaginje za vse ljudi (Vir 2).

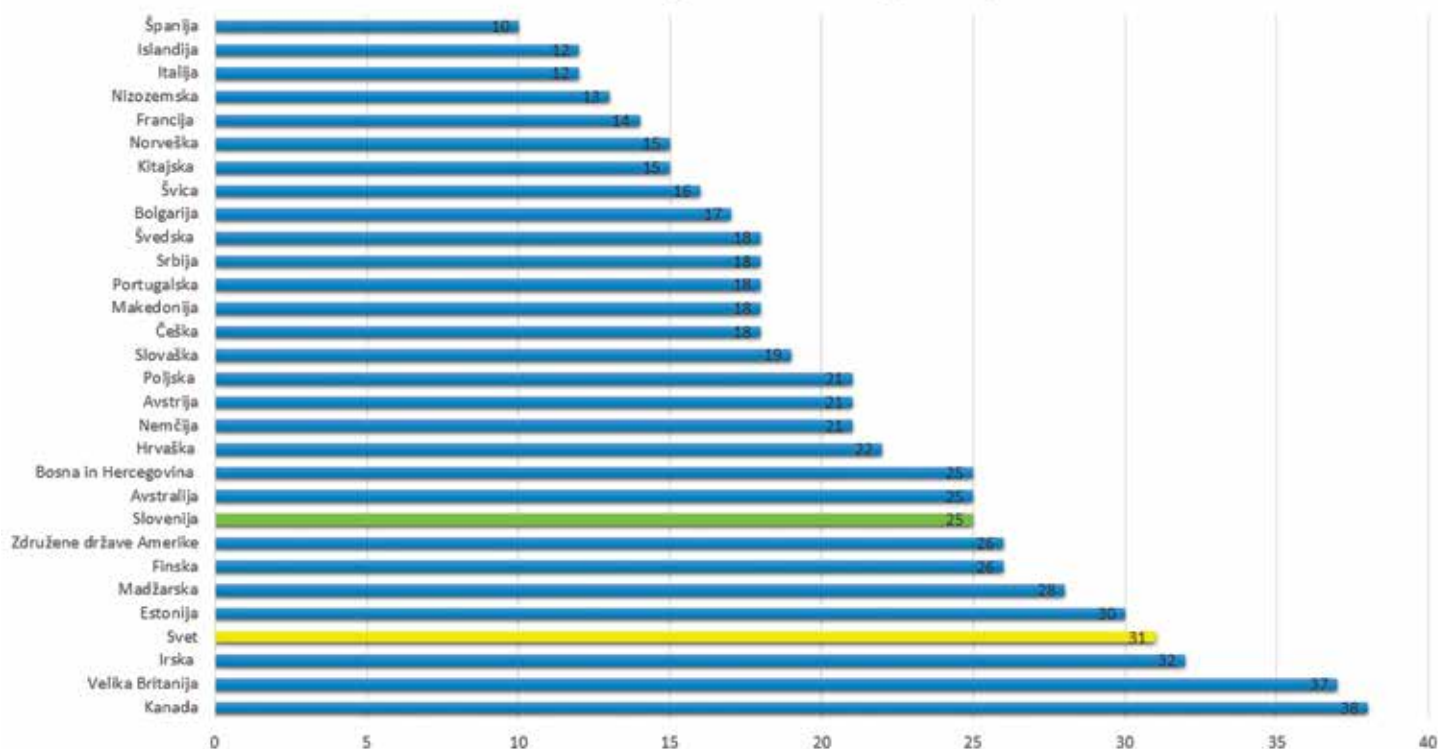
Razširjenost medvrstniškega nasilja je resen družben problem. Otrok z vključitvijo v vzgojno-izobraževalni zavod (v nadaljevanju VIZ) dobi nov krog prijateljev in odnosi z njimi imajo vse pomembnejšo vlogo v njegovem življenju. Ti odnosi lahko prispevajo k otrokovemu dobremu počutju in socialni kompetentnosti, vendar so povezani tudi z morebitno izpostavljenostjo novim oblikam viktimizacije. Medvrstniško nasilje v VIZ je v zadnjih dveh desetletjih v različnih državah po svetu postalo osrednja tema različnih razprav in raziskav (Smith in Ananiadou 2003, 190–200).

Zadnja raziskava Unicefa (Slika 1) je pokazala, da je vsak 4–5 otrok v Evropi ustrahovan (bullying) s strani vrstnikov (Vir 1). Raziskava je bila opravljena med otroki, starimi med 13 in 15 let. Kar 26 odstotkov fantov in 23 odstotkov punc v Sloveniji je dejalo, da so bili v zadnjih 30 dneh žrtev medvrstniškega nasilja (ustrahovanja). Vsak četrti otrok v Sloveniji je torej žrtev medvrstniškega nasilja (ustrahovanja), kar vsekakor kliče po čimprejšnjem celostnem pristopu in obravnavi vseh deležnikov – staršev, VIZ, državnih institucij, lokalne skupnosti ter vseh posredno in neposredno vpletenih v proces odraščanja otroka.

Medvrstniško nasilje ni novodobni družbeni izziv

Medvrstniško nasilje ni sodoben družbeni problem. Prvi pomemben prispevek na to tematiko je že leta 1897 napisal Fredric I. Burk, kjer se je spraševal, zakaj so določena vedenja, ki imajo znake nasilja, v družbi sprejemljiva in pri fantih celo zaželeni. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so v Skandinaviji ponovno naslovili vprašanje medvrstniškega nasilja (Pikas 1989, 95–100).

Odstotki doživetega medvrstniškega nasilja

Slika 1: Odstotek otrok, ki so bili v zadnjih 30 dneh žrtev medvrstniškega nasilja. (Vir 1)

Najvidnejša strokovnjaka, ki sta se ukvarja s samo definicijo pojma, sta bila Anatol Pikas in Dan Olweus. Slednji je medvrstniško nasilje opredelil kot »pojav namerne agresije ene ali več oseb na drugo ali druge osebe, ki se ponavlja in ohranja skozi čas ter pri katerem obstaja neravnovesje moči med napadalcem in žrtvijo« (Olweus 1993).

Šele od konca sedemdesetih let prejšnjega stoletja so se v različnih družbenih kontekstih začele razvijati študije in različni pristopi medvrstniškega nasilja. Njihov primarni cilj je bil zmanjšati pojavnost medvrstniškega nasilja in preprečiti posledice, ki jih le-ta pušča na otrocih. Hkrati so upoštevali dejstvo, da je lahko določeno vedenje v nekaterih krajih in časih sprejemljivo, na drugih mestih in v drugem času pa se lahko obravnava kot kaznivo dejanje. Posledično se je pomen medvrstniškega nasilja razširil, prav tako odnos do njega. Tako so vedenja, ki so še dobrih dvajset let nazaj veljala za del odraščanja, zdaj družbeni problem, ki ga je treba nadzorovati (Koo 2007, 109–112).

Definicija medvrstniškega nasilja je zelo jasna: gre za »zavestno in ponavljajoče se agresivno, manipulativno, izključevalno vedenje oziroma na-

silje ene ali več oseb proti eni ali več osebam, ki so šibkejši (fizično, psihično ali socialno) od povzročitelja« (Sullivan 2011). Kljub temu se pomen le-tega zmanjšuje in se ga skuša obravnavati zelo populistično, kot del odraščanja, ki bo otroke okrepil in jih naredil samostojnejše.

Medvrstniško nasilje ogroža cilje trajnostnega razvoja

Sestavni del medvrstniškega nasilja so zatiranje in ponavljajoča se, namerna ponižanja, kar ni v skladu s temeljno demokratično pravico otroka (Lešnik in drugi 2023).

Otrok, ki je žrtev medvrstniškega nasilja, se lahko sooča s:

- **čustvenimi posledicami** (depresija, tesnoba, občutek osamljenosti, zmanjšana samopodoba, občutljivost na čustvene stiske, motnje hranjenja, misli na samomor ...),
- **fizičnimi posledicami** (poškodbe, modrice, zlomi ...),
- **vedenjskimi posledicami** (sprememba v vedenju, umikanje, agresija, upadanje akademskega uspeha, neudeležba v šoli, zloraba prepovedanih in dovoljenih substanc, samopoškodovanje ...),

- **socialnimi posledicami** (izolacija, nedružabnost, prekinitve oz. zmanjšanje stikov tako z vrstniki kot tudi bližnjimi ...)
- ter z **učnim neuspehom**. (Klemenčič in drugi 2016)

Vse to je v nasprotju s cilji trajnostnega razvoja (Slika 2). Na stres in čustvene posledice pa niso imuni niti opazovalci, bližnji žrtve in povzročitelja ter osebe, ki skušajo nastalo situacijo razrešiti.

Žrtve medvrstniškega nasilja se lahko soočajo s težavami pri učenju in koncentraciji v šoli. Žrtev nasilja se lahko izogiba šoli zaradi strahu in tesnobe, kar ji preprečuje, da bi izkoristila vse potencialne možnosti za izobraževanje in osebni razvoj. Strah pred ponovno prizadetostjo oziroma stopnjevanjem nasilja je tako močan, da je veliko lažje in varneje sprejeti etiketo, ki jo s svojim vedenjem pridobi (»je vihrav otrok«, »ni sposoben otrok«, »je otrok s posebnimi potrebami«). Z vsakim svojim nadaljnjim vedenjem zgolj potrdi pridobljeno etiketo in si počasi, nehotе zapira vrata akademskega napredovanja. Sčasoma žrtev, če ne spregovori o tem, kaj se ji dogaja, začne verjeti, da je manjvredna, neumna, nesposobna, lena, kar vsekakor vpliva na njeno nadaljnjo življenjsko pot. Omenjeno je v neskladju s četrtnim ciljem trajnostnega razvoja, ki predpostavlja zagotavljanje kakovostnega izobraževanja za vse.

Eden od ključnih ciljev trajnostnega razvoja je zagotavljanje zdravega življenjskega sloga za vse (CTR 3). Medvrstniško nasilje lahko povzroči resne fizične in čustvene posledice žrtvi, ki vključujejo stres, anksioznost, tesnobo, depresijo, druge čustvene stiske in celo samomorilne misli. Privede lahko do poškodb, modric, zlomov in drugih zdravstvenih težav, kar lahko vodi v slabše duševno in fizično stanje otrok ter negativno vpliva na njihovo splošno blaginjo in ovira normalni otrokov vse-spolšni razvoj.

Dostikrat se zgodi, da medvrstniško nasilje vključuje tudi obliko spolnega nadlegovanja in diskriminacije. Deklice so pogosto tarče spolnega nadlegovanja (otipavanje, slačenje, neprimerna namigovanja), kar vodi do neenakega obravnavanja med spoloma. Prevečkrat se zgodi, da se medvrstniško vedenje med spoloma označi kot igra, del odraščanja ali se celo spolno pogoji. Posplošeno velja prepričanje, da se fantje v igri pretepajo in včasih otipavajo deklice, deklice pa se zgolj verbalno »prepirajo«. Praksa je pokazala, da je dostikrat ta »igra, ki je del odraščanja« v resnici dojeta kot nasilno dejanje. Prav tako se lahko deklice stepejo (npr. dogodek v Celju spomladi 2023 (G. C. 2023; Štor 2023)), spolno nadlegujejo (otipavajo, nadlegujejo preko spleta ali osebno) in so fantje verbalno nasilni, kar lahko privede do resnih poškodb (npr. mladostnik v Velenju zabodel vrstnika

Slika 2: Cilji trajnostnega razvoja, ki so ogroženi zaradi medvrstniškega nasilja.

Slika 3: Otok s svojim vedenjem izraža svojo notranjo stisko.

(Pirš 2020)). Posplošeno obravnava tovrstnega nasilja, ki je prepogosto prežeto s tradicionalnimi prepričanji, prispeva k neenakosti med spoloma, kar je v nasprotju z načeli enakosti spola in pravico do enakih možnosti za vse ne glede na spol (CTR 5).

Medvrstniško nasilje je lahko pokazatelj slabih odnosov v družbi in pomanjkanja učinkovitih mehanizmov za reševanje konfliktov. Je pokazatelj družbe, v kateri nista zagotovljena mir in pravičnost, kršena je pravica do varnega in spoštljivega okolja za vse. Žrtve nasilja so deležne zlorab in poniževanja, kar načinja njihovo dostojanstvo in človekove pravice (Podcilj CTR 16), hkrati niso deležne »spodbujanja miru, pravičnosti in močnih institucij«, ki bi jih lahko v za njih nasilni situaciji zavarovale (CTR 16).

Preprečevanje in obvladovanje medvrstniškega nasilja je ključnega pomena za doseganje ciljev trajnostnega razvoja. Namreč otrok, ki je žrtev, bo zaradi strahu, sramu, občutka krivde, slabše samopodobe in v upanju, da se bo izognil nasilnim situacijam, izoblikoval različne strategije prežive-

tja, čeravno le-te vedno ne bodo ustrezne. Kar naenkrat bo več bolan, bo izostajal od pouka, se bo pretepal ali zapiral vase, bo samopoškodovalen ali bo uničeval lastno in tujo lastnino ... Variacij, ki se ob tem pojavijo, je toliko, kot je otrok, ki so žrtve (Klemenčič in drugi 2016; Lešnik in drugi. 2023).

Pomembno je, da se medvrstniško nasilje v prvi vrsti prepreči s spodbudnim, spoštljivim in varnim (učnim) okoljem, ki omogoča trajnostno prihodnost in posledično blaginjo za vse. V kolikor do njega vseeno pride, se mu ne sme zmanjševati pomena, ampak se ga mora obravnavati resno in pravočasno z ustreznimi ukrepi, ki bodo med drugim prispevali tudi k temu, da se tovrstni dogodki ne bodo ponavljali. Pri tem imajo ključno vlogo vzgojno-izobraževalni zavodi.

Vloga vzgojno-izobraževalnih zavodov pri medvrstniškem nasilju

V današnjem tempu življenja otroci velik del svojega dneva preživijo v prostorih VIZ, zato imajo slednji pomembno vlogo pri preprečevanju in zmanjševanju nasilja med vrstniki. Le s pravim

in takojšnjim odzivom na nasilne dogodke lahko zaposleni v VIZ zmanjšajo posledice in preprečijo nadaljevanje viktimizacije (Aničić in drugi 2017). Pri obravnavi medvrstniškega nasilja je nujno, da se ukrepa v skladu z vlogo, ki jo posredno ali neposredno vpleteni v dogodek ima. Svoj odnos izrazi z ničelno toleranco do nasilja, da žrtvi verjame in priznava občutke, ki jih žrtev doživlja ob zanj nasilnem dogodku. Oseba, ki je v interakciji z žrtvijo, obljubi le tisto, kar dejansko lahko uresniči. Tisti, ki obravnava medvrstniško nasilje, s sprejemajočim odnosom opolnomoči žrtve pri iskanju rešitev (Lešnik in drugi 2023).

Zaposleni v VIZ so ne glede na naloge, ki jih opravljajo, in kompetence, ki jih imajo, vedno, ko zaznajo ali izvejo za dogodek, ki ima znake nasilja ali celo kaznivega dejanja, ali ko opazijo spremembe v vedenju otroka (Slika 3), ki ne sovпада z razvojnimi fazami, dolžni intervenirati. Intervencija je pomembna zaradi zaščite žrtve, obravnave povzročitelja, opolnomočenja opazovalcev in predvsem, ker je dosledno reagiranje na nasilne medvrstniške dogodke dobra preventiva. Zato je nujno, da pri oblikovanju dogovora o ravnanju ob zaznavi medvrstniškega nasilja (hišni red, šolska pravila ...) sodelujejo vsi, tako vodstvo, svetovalna služba, strokovni delavci, podporno osebje kot tudi učeči se in starši ter po potrebi tudi zunanji strokovnjaki (Klemenčič in drugi 2016).

Vzgojno-izobraževalni zavodi pri obravnavi medvrstniškega nasilja ali zaradi strahu ali zaradi prepričanja, da so se odločili pravilno ali preprosto zaradi neznanja, lahko delajo (nehotene) napake, ki lahko na dolgi rok povzročijo travmatične izkušnje tako za žrtev kot za povzročitelja in opazovalce.

Ignoriranje in/ali minimaliziranje v smislu »Pa saj ni nič takega.«, »Saj gre zgolj za igro/fazo odraščanja.« žrtvi daje sporočilo, da je v dani situaciji sama in da nima nikogar, na koga se lahko obrne. Občutek ima, da je neslišana, kar sčasoma botruje k temu, da začne verjeti, da je z njo nekaj narobe, da je bila nadležna, moteča, da je izzivala in da je ona tista, ki mora nositi breme krivde nasilnega dogodka (Aničić in drugi 2017).

Zaposleni v VIZ, ki želijo situacijo rešiti sami, z agendo, da žrtev čim prej zaščitijo ali situacijo rešijo čim hitreje s čim manj vpletenimi in prizadetimi, lahko to naredijo na zelo neustrezen način. Za reševanje medvrstniškega nasilja je nujen strokovni tim, ki izdela ustrezen individualen načrt pomoči žrtvi in načrt dela s povzročiteljem ter opazovalci.

Napačna ocena situacije in prepričanje, da gre zgolj za konflikt, ne pa medvrstniško nasilje, pogosto privedeta do soočanja žrtve in povzročitelja.

Soočenje za žrtev pomeni dodatno viktimizacijo in zlorabo, le da tokrat s strani osebe, ki bi jo morala zaščititi in ji pomagati. Vedno, ko se pojavi nasilni dogodek, se najprej zaščiti žrtev, nikakor se ne organizira soočenja ali mediacije oziroma podobnih pristopov. Nasilne dogodke obravnavajo odrasle osebe in nikakor ne otroci, saj nimajo ne ustreznih kompetenc ne znanja. Tako s povzročiteljem kot z opazovalci se dela ločeno, v smislu prepovedi uporabe nasilja in odprave škode (Aničić in drugi 2017).

Žrtev, ki zbere pogum, da pove na glas, kaj se ji dogaja, nikakor ne »tožari« ali/in si izmišlja. Zavedati se je treba, da žrtev pogosto o nasilju, ki ga doživlja, težko spregovori, ko pa že, je to po ponavljajočem se nasilnem dejanju. Zato se žrtvi verjame in se deluje v smeri zmanjševanja njene stiske, ne da se ji povzroča še dodatno in se ji povzroča še globlje rane (Aničić in drugi 2017).

Preprečevanje in zaježitev medvrstniškega nasilja, ki ga je moč v zadnjem času zaznati veliko več, ni izziv zgolj VIZ, ampak celotne skupnosti. Tovrstnega nasilja ne bodo zaježile različne prepovedi in kazni doma ali v VIZ niti individualne dobronamerne akcije, ampak predvsem celostni pristop, ki vključuje povezovanje VIZ z drugimi deležniki in organizacijami v okolju.

Medvrstniško nasilje je kompleksen problem, ki le s sodelovanjem različnih deležnikov (od države in lokalne skupnosti do strokovnih delavcev VIZ in staršev) omogoča povezovanje različnih vidikov in oblikovanje in usklajevanje ustreznih strategij za preprečevanje tovrstnega nasilja in ustvarjanje varnega in spodbudnega okolja za otroke. Skupno delovanje vodi k oblikovanju močne in učinkovite mreže (npr. tripartitni sporazumi med VIZ, CSD in policijo), ki predstavlja temelj za učinkovito preprečevanje in obravnavo medvrstniškega nasilja.

Preventiva v obliki izobraževanja (delavnice, predavanja) tako za strokovne delavce kot za učence se, ki se nato implementira v vsakdanje življenje in v življenje VIZ, je ključna za preprečevanje medvrstniškega nasilja. V VIZ je količina odkritega medvrstniškega nasilja zgolj vrh »ledene gore«, zato je odziv okolice na vsak konkreten dogodek nasilja zelo pomemben (Pečjak 2014). Medvrstniško nasilje ni stvar posameznika, ampak se razvije kot družbeni kontekst, zato je nujno, da se krepi čuječnost in senzibilnost ter rahločutnost tako otrok kot tudi odraslih. Z vzpostavitvijo pristnega odnosa se v otroku vzbudi občutek za sočloveka, na prvem mestu pa seveda zavedanje in vrednost samega sebe.

V slovenskem prostoru bo potrebno delati več na preventivi. Niso dovolj različne kampanje nevladnih organizacij in nekaterih VIZ. Potrebno bo storiti več ali delovati na drugačen način, da bomo dejansko prebudili razmišljanje mladih in jih usmerili v smer nenasilja. Ob tem ne smemo pozabiti na starše oziroma skrbnike. Konec koncev je za oblikovanje celovitega odraslega in odgovornega človeka pomemben delujoč, sodelujoč trikotnik učeči se, strokovni delavci VIZ in starš. Kakovostna interakcija in dobro postavljeni mostovi med njimi so ključnega pomena za ustvarjanje varnega, spodbudnega, spoštljivega in strpnega okolja, ki omogoča otrokov celostni razvoj in ga opremlja s kompetencami, ki jih potrebuje za soustvarjanje trajnostne in pravične družbe (okoljsko ozaveščanje, trajnostna raba virov, socialno in globalno ozaveščanje, kritično razmišljanje in reševanje problemov, kulturna zavest, kritična medijska in informacijska pismenost, sodelovalno in aktivno državljanstvo, ekonomska pismenost, inovativnost in ustvarjalnost).

Sklep

Med cilji trajnostnega razvoja ni moč zaslediti samostojnega cilja o medvrstniškem nasilju, a vendar sta trajnostni razvoj in medvrstniško nasilje povezana na več načinov. Na eni strani je trajnostni razvoj koncept, ki se osredotoča na izpolnjevanje potreb sedanjih generacij brez ogrožanja sposobnosti prihodnjih generacij, da izpolnijo svoje potrebe. Na drugi strani medvrstniško nasilje ogroža trajnostni razvoj in cilje trajnostnega razvoja. Trajnosten razvoj poudarja spoštovanje človekovih pravic in dostojanstvo vseh ljudi ter spodbujanje miroljubne in vključujoče družbe, institucije, medvrstniško nasilje pa vključuje kršenje pravic otrok, ogroža njihovo dostojanstvo in kaže na pomanjkanje učinkovitih mehanizmov družbe in institucije glede tovrstnega nasilja. Prav tako medvrstniško nasilje lahko negativno vpliva na učne izkušnje otrok, kar otežuje

doseganje cilja trajnostnega razvoja o zagotavljanju kakovostnega izobraževanja za vse. Medvrstniško nasilje lahko povzroči številne negativne posledice za zdravje in blaginjo otrok, kar nasprotuje cilju trajnostnega razvoja glede spodbujanja zdravega življenjskega sloga. Eden izmed ciljev trajnostnega razvoja je tudi doseči enakost spolov, ta pa je dostiokrat med medvrstniškim nasiljem okrnjena.

Ni bistvo v tem, da se ugotavlja, ali je medvrstniško nasilje v porastu ali ne, prav tako ne, kje ga je več. Tovrstno nasilje obstaja, kar dokazujejo raziskave, in le s celostnim pristopom, sodelovanjem in vključevanjem vseh deležnikov ter z vzpostavitvijo strpnega, spodbudnega in varnega okolja se bodo postavili temelji za preprečevanje, zaježitev in zmanjšanje medvrstniškega nasilja.

Viri in literatura

- Aničič, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T., & Sušnik, A. (2017): *Nasilje nad otroki: strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.
- Bianchi, G., Pisiotis, U., & Cabrera, M. (2023): *GreenComp: evropski okvir kompetenc za trajnostnost: poročilo skupnega raziskovalnega središča v okviru znanosti za politiko: prevod*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Burk, F. L. (1897): Teasing and bullying. *Pedagogical Seminary*, 4, str. 336–371.
- C., G. (2023): *Policija: Poleg žrtve v medvrstniško nasilje v Celju vpletenih še pet mladoletnikov. Izjava za javnost PU-ja Celje*. Ljubljana: Slovenska policija. Dostopno na <https://www.rtvsl.si/crna-kronika/policija-poleg-zrtve-v-medvrstniško-nasilje-v-celju-vpletenih-se-pet-mladoletnikov/664544>, 12. 4. 2023.
- Gostečnik, C. (2016): *So res vsega krivi starši?*. Ljubljana: Brat Francišek; Teološka fakulteta; Frančiškanski družinski inštitut.
- Gostečnik, C. (2023): *Prvih 1000 dni*. Ljubljana: Brat Francišek; Teološka fakulteta; Frančiškanski družinski inštitut.
- Klemenčič, I., Karajić, E., & Sitar, S. (2016): *Obravnavanje medvrstniškega nasilja v VIZ: priročnik št. 3*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Koo, H. (2007): A time line of the evolution of school bullying in differing social contexts. *Asia Pacific Education Review*, 8: str. 107–116.
- Kompan Erzar, K. (2019): *Družina, vezi treh generacij*. Ljubljana: Družina.
- Konvencija o otrokovih pravicah*. (1997). B. Marolt-Meden (ur.), Ljubljana: Slovenski odbor za UNICEF. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Konvencija_o_otrokovih_pravicah.pdf, 5. 9. 2023.
- Lešnik, D., Klemenčič, I., Filipčič, K., Rustja, E., & Novaković, T. (2023): *Protokol za ravnanje ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Olweus, D. (1993): *Bullying at School: What We Know and What We Can Do (Understanding Children's Worlds)*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Pečjak, S. (2014): *Medvrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pikas, A. (1989): A pure concept of mobbing gives the best results for treatment. *School Psychology International*, 10(2): str. 95–104.
- Pirš, A. (2020): *Mladostnikov ni strah ne staršev, ne učiteljev in tudi ne policistov. Dva odstotka kaznivih dejanj v Sloveniji storijo mladoletniki*. Dostopno na <https://www.rtvsl.si/slovenija/mladostnikov-ni-strah-ne-staršev-ne-uciteljev-in-tudi-ne-policistov/516004>, 2. 3. 2020.
- Smith, P. K., & Ananiadou, K. (2003): The nature of school bullying and the effectiveness of school-based interventions. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 5: str. 189–209.
- Sullivan, K. (2011): *The Anti-bullying Handbook*. London: Oxford University Press.
- Štor, B. (2023): *Medvrstniško nasilje v Celju. Marolt: Mogoče je pri otrocih manj empatije*. Dostopno na <https://www.rtvsl.si/crna-kronika/medvrstniško-nasilje-v-celju/664476>, 11. 4. 2023.
- Vir 1: UNICEF. (2023): *Peer violence*. Dostopno na <https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence/peer-violence/>, 5. 9. 2023.
- Vir 2: United Nations. (2023): *The 17 goals*. Dostopno na <https://sdgs.un.org/goals>, 5. 9. 2023.